

RECENSIE

Corinne Sebregts: *Siz...ware: herhalen, herhalen en nog eens herhalen*

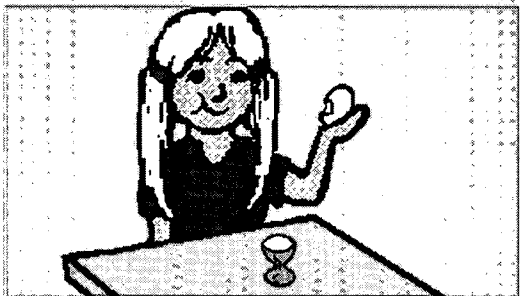
S.C. van der Ree, *Spreken is zilver. Verwerkingsoefeningen A*. Baarn, De Kangoeroe, 1995. ISBN 90-6673-341-1, f 1200,- f 295,-¹

Spreken is zilver (Van der Ree 1994) is een methode Nederlands als tweede taal voor volwassen leeders. Eind 1995 is bij deel A van de methode de CD-ROM *Spreken is zilver. Verwer-*

kingsoefeningen A of kortweg *Siz...ware* verschenen.

Als docent Nederlands als tweede taal werk ik met *Spreken is zilver* in boekvorm. Het leek mij een welkom alternatief voor het schriftelijk werk met het cursistenboek als mijn cursisten met de computer de lessen *Spreken is zilver* zouden kunnen herhalen of inhalen. Daarom heb ik de oefeningen van de CD-ROM bekeken en ze vergeleken met die in het cursistenboek. De vraag die ik daarbij heb gesteld, is of het werken met het computerprogramma meer waarde geeft aan de lessen met *Spreken is zilver*. Om die vraag te beantwoorden heb ik ook docenten die met het programma werken naar hun ervaringen gevraagd.²

Het is overigens niet mijn bedoeling *Spreken is zilver* als methode en de visie op taalleren die eraan ten grondslag ligt ter discussie te stellen.

Kies met ↑ of ↓
Druk dan op ← ENTER

2. Welke zin hoort bij het plaatje ?

Het meisje eet een ei.

De man eet een appel.
Het meisje drinkt een glas water.
De man drinkt een kopje koffie.

F1 Antwoorden F2 Woordenlijst F3 Info F9 Menu F10 Stop

Afbeelding 1: Oefenen met betekenisrelaties

Taalleren is woordjes leren

Bij het computerprogramma wordt geen taaltheoretische verantwoording gegeven. Er is wel een handleiding, maar die gaat over het installeren van het programma en geeft praktische gebruiksaanwijzingen. Aangezien de opzet van het programma op de CD-ROM volledig overeenkomt met de opzet van het cursistenboek, moet de visie op tweede-taalleren die aan het computerprogramma ten grondslag ligt, dezelfde zijn als de visie die gegeven wordt in de docentenhandleiding van *Spreken is zilver*.

'Taalleren is woordjes leren' staat in de *Docentenhandleiding voor Verwerkingsoefeningen A* (Van der Ree 1994, p.7) Door intensief te oefenen met woorden en ze frequent te herhalen, verwerven cursisten kennis van woordbetekenissen en betekenisrelaties tussen woorden. Van der Ree noemt dat het leren van 'de grammatica van het woord'. Beheersing van de grammatica van het woord is volgens hem

essentieel voor communicatie. 'Communicatie is (...) woordgebruik op maat, d.w.z. woorden volgens hun gebruiksmogelijkheden begrijpen en gebruiken.' (p. 9)

Begrip van de gebruiksmogelijkheden van woorden houdt ook in dat de leerder impliciete kennis heeft van de antoniemen, synoniemen, samenstellingen, hyperoniemen en hyponiemen van woorden. Deze maakt een cursist zich eigen door bijvoorbeeld van reeksen woorden te zeggen welk woord er niet bij hoort, woorden met een verwante betekenis bij elkaar te zoeken, een samenstelling te maken of juist te ontrafelen en woorden te rubriceren. Het gaat in *Spreken is zilver* steeds om begrip en gebruik van woorden en constructies, niet om spelling of expliciete kennis en toepassing van traditionele grammaticaregels.

Cursisten moeten woorden ook in een context begrijpen, want 'aangeboden in een passende context laten woorden zien wat ze nu echt «betekenen»' (p. 13). Leerders oefenen dat

MENU

 Wat hoort er niet bij ?
Wat hoort bij elkaar ?
Kies het goede woord.
Kies het goede woord.
Kies het goede woord.
Maak één woord.
Vul in.
Maak de zin af.
Maak een andere zin.
Waar of niet waar ?
Spreek- en luisteroefening.

Kies met ↑ ↓ of druk op A - K...

F2 Woordenlijst

F3 Info

F9 Menu

F10 Stop

Afbeelding 2: Het menu van les 10: CD-ROM en boek komen sterk overeen

door bijvoorbeeld woorden in een zin in te vullen, zinnetjes die een betekenisrelatie hebben bij elkaar te zoeken of zinnen als 'De man zet de hoed op zijn tenen' te lezen, te overdenken en dan te zeggen of ze 'waar of niet waar' zijn. Er zijn veel verschillende typen oefeningen die steeds weer terugkomen in alle lessen van het cursistenboek.

Opzet van het computerprogramma

Voor het computerprogramma zijn de oefeningen uit het boek enigszins veranderd, zodat ze met de computer gemaakt kunnen worden. Bij een oefening in het boek worden bijvoorbeeld zes zinnen aangeboden en is uit iedere zin een woord weggelaten. Boven de oefening staan de zes in te vullen woorden. Op de CD-ROM worden dezelfde zinnen om de beurt aangeboden met steeds vier alternatieven, waarvan de leerder er één in de zin in moet typen. Het voordeel van deze manier van aanbieden is, dat een leerder niet zoals bij de oefening in het boek één woord overhoudt en dat dus in de laatste zin invult. De computervorm van deze oefening heeft daardoor een meerwaarde boven dezelfde oefening in het boek.

In de korte handleiding die bij de CD-ROM wordt geleverd, staat dat de CD-ROM niet is bedoeld als vervanging van het cursistenboek, maar als ondersteuning. Docenten wordt aangeraden om cursisten na de eerste drie klassikale lessen met het cursistenboek lessen op de computer te laten herhalen. Ook wordt in de handleiding aangegeven dat nieuwkomers met behulp van het oefenprogramma zelfstandig gemiste lessen in kunnen halen. In dat geval dient de CD-ROM dus wel als vervanging van het cursistenboek.

Sommige oefeningen uit het boek *Spreeken is zilver* zijn niet opgenomen in het computerprogramma. Dat zijn onder andere de oefeningen waarbij leerders gebaren moeten leren en gebruiken, rollenspellen, luisteroefeningen en oefeningen met liedjes en creatieve schrijfo opdrachten. In de handleiding bij de CD-ROM wordt over ontbrekende oefeningen gezegd dat die niet geschikt waren voor opname in een computerprogramma. De reden van dat 'niet geschikt' zijn wordt niet gegeven en is ook niet steeds duidelijk. De luisteroefeningen kunnen bijvoorbeeld best op de computer

worden aangeboden en beantwoord. Van de twintig oefeningen van een les uit het boek, blijven er op de computer ongeveer twaalf over.

Zelfbeoordeling

Een oefening die alleen te vinden is in het computerprogramma is 'Spreek en luister'³ waarbij cursisten na een situatiebeschrijving een zin kunnen inspreken. Leerders horen bijvoorbeeld: 'Uw kind is ziek. U kunt niet naar school komen. U belt naar school. Wat zegt u?' Daarna kunnen zij een zin inspreken of een voorbeeldzin beluisteren en naspreken. De leerders kunnen hun eigen spreekprodukt met de voorbeeldzin vergelijken. De computer geeft geen feedback op het spreekprodukt.

De leerder moet dus zichzelf beoordelen. Dit is in overeenstemming met de huidige trend binnen het onderwijs Nederlands als tweede taal, waarbij accent gelegd wordt op zelfbeoordeling als aspect van het 'leren leren'. Het zelf beoordelen van de prestaties wordt in het computerprogramma echter niet van de leerders gevraagd nadat zij de andere oefeningen gedaan hebben. Het is dan ook wat veel verlangd als de leerders zonder aanwijzingen of criteria voor beoordeling hun eigen spreekproducten op gepastheid of uitspraak moeten beoordelen.

Docenten geven aan dat het ontbreken van feedback in de praktijk niet bezwaarlijk is. Cursisten laten hun spreekprodukt door de docent beoordelen als hun zinnen erg afwijken van het voorbeeld. De docent verschaft dan de nodige feedback. Dit draagt echter niet bij aan de zelfstandigheid van de leerder.

Zelfstandig leren

Zelfstandigheid is er wel als het gaat om de bediening van het programma. Het programma is vrij eenvoudig van opzet, waardoor cursisten niet veel tijd nodig hebben om te ontdekken wat de mogelijkheden van het programma zijn. Docenten vinden het prettig dat cursisten zelf met het programma kunnen werken. Het onderwijs aan anderstaligen kent veel tussentijdse instroom, met de nodige gevolgen voor de voortgang van het lesprogramma. Door de computer bestaat er mogelijkheid tot differentiëren. De docent kan cursisten die instromen zelf lessen laten inhalen, terwijl ande-

ren voor zich lessen herhalen. Daardoor krijgt de docent tijd om extra begeleiding te geven aan cursisten die minder goed meekomen.

Zelfstandig leren is echter meer dan alleen werken. Cursisten moeten zelf signaleren welke kennis en vaardigheden ze nog niet voldoende beheersen en vervolgens naar eigen inzicht proberen de beheersing te verbeteren. Het computerprogramma van *Spreken is zilver* geeft de cursisten de gelegenheid tijdens het maken van de oefeningen de woordenlijst van een les te raadplegen en/of met F1 de antwoorden van die oefening op te vragen. De woordenlijst helpt leerders bij het zoeken naar het goede antwoord. Na een moeilijk woord te hebben geselecteerd met de muis of de pijltjestoetsen, wordt de betekenis ervan uitgelegd met een illustratie en/of een zin die de betekenis van het woord toont. De hulp die cursisten krijgen als zij de antwoorden opvragen, sluit iedere mogelijkheid uit om op eigen wijze het antwoord te vinden. Cursisten krijgen het antwoord kado en zien meteen de antwoorden van alle opdrachten van de oefening, hoewel ze die misschien nog niet wilden weten.

Docenten merken dat cursisten soms de woordenlijst woord voor woord doornemen om zo hun woordkennis te controleren of te testen. Dat gedrag past bij zelfstandig leren. Blijkbaar is er bij cursisten de behoefte om inzicht te verkrijgen in wat zij al weten en kunnen. Het is daarom jammer dat de mogelijkheden om zelf een pad uit te stippelen om het goede antwoord te vinden, beperkt zijn. Als leerders de oefeningen van een bepaalde les aan het maken zijn en ze willen een woord opzoeken dat uit een andere les komt, dan kunnen zij dat niet opzoeken zonder de oefening af te sluiten, de les te verlaten en op zoek te gaan naar de les met de woordenlijst waarin dat woord voorkomt. Handiger zou het zijn als het computerprogramma een aparte alfabetische woordenlijst van het hele boek had, die ten allen tijde te raadplegen is. Dat geeft leerders de mogelijkheid om hiaten in hun woordkennis snel te herstellen.

Hints

De hints die in het programma worden gegeven, geven de leerder geen gelegenheid de gemaakte fout te analyseren om de oorzaak

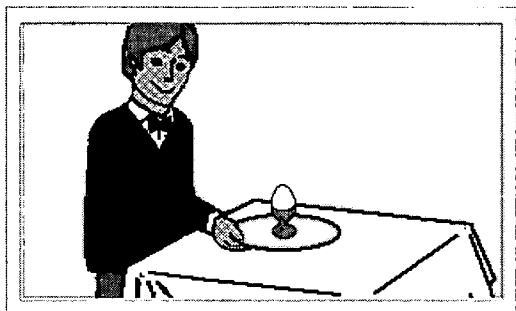
van de fout ontdekken. In de handleiding bij het computerprogramma staat 'De hints en hulp in het programma zijn zo nadrukkelijk, dat hij [de cursist, cs] altijd snel naar het goede antwoord wordt geleid.' (p.7) Als cursisten een verkeerd woord kiezen, is de hint 'Dat is fout.' Vervolgens wordt het goede antwoord gegeven. Wanneer een woord in een zin moet worden ingevuld, wordt de zin nogmaals aangeboden, waarbij de eerste letter van het in te vullen woord al is aangegeven.

Het computerprogramma geeft geen hints die op de fout van een leerder zijn afgestemd. Na het verkeerd intypen van een woord, geeft de computer bijvoorbeeld niet aan dat het woord niet goed is geschreven. Als dat wel zo zou zijn, kon de cursist begrijpen wat hij heeft gedaan. De hint die nu gegeven wordt, de eerste letter van het woord, is niet van toepassing na een typefout. Docenten merken overigens dat de leerders beter gaan spellen, doordat het programma op de fout geschreven woorden reageert met 'Dat is fout.' Dat cursisten woorden goed kunnen spellen is echter geen doel van *Spreken is zilver*. Het gaat om begrip en gebruik van woorden. Bovendien kunnen cursisten ook beter leren spellen als zij gerichte feedback krijgen op de spelfout en vervolgens gedwongen worden woorden correct te spellen.

De feedback op een gemaakte fout bestaat niet zoals bijvoorbeeld bij de software bij *Code Nederlands* uit informatie over een woordvorm of grammatica. Aangezien *Spreken is zilver* geen taalkennis in expliciete regels aanbiedt, is het niet mogelijk om te verwijzen naar regels om de leerder op het spoor van het goede antwoord te zetten. Maar een hint in de vorm van een plaatje dat een woord of een zin illustreert, zou wel kunnen worden gegeven.

Het gebruik van plaatjes

Op de computer wordt elke opdracht ondersteund met een plaatje. Het tonen van een plaatje zou in veel gevallen beter uitgesteld kunnen worden totdat de leerder een fout heeft gemaakt. Een voorbeeld van een oefening waarbij het direct aanbieden van een plaatje niet wenselijk is, is de oefening 'Kan deze zin.' De oefening bestaat uit een aantal zinnen, die soms onzinnig zijn. Een zin in zo'n

Afbeelding 3: 'De boom legt het ei op tafel'

oefening is bijvoorbeeld 'De boom legt het ei op tafel.' De zin verschijnt op het scherm en tegelijkertijd ziet de leerder een plaatje van een ober die een ei op tafel zet.

De leerder leest en hoort de zin en ziet op het plaatje geen boom, maar een ober. Hij antwoordt dus dat de zin niet kan.

In het cursistenboek bestaat de oefening alleen uit zinnen. Bij het maken van de oefening in het boek moet de leerder bij de zin 'de boom legt het ei op de tafel' het concept bij het woord 'boom' oproepen, bijvoorbeeld dat een boom een 'grote plant' is. In de docentenhandleiding bij het cursistenboek staat 'Je kent woordjes als je al luisterend en lezend bij elke woordvorm direct de betekenis weet, bij elke zin direct de strekking.' (Van der Ree 1994, p. 8) 'Leggen' is een werkwoord dat een bepaalde handeling uitdrukt. Als cursisten het woord 'boom' en het woord 'leggen' kennen, roepen zij de betekenissen van deze woorden op terwijl zij de zin lezen. Ze constateren dan dat de betekenissen niet bij elkaar passen. Een boom kan niets leggen. De cursisten antwoorden in het boek of in hun schrift dat de zin niet kan. Dit proces van betekenissen oproepen en combineren is bij het beantwoorden van de opdracht op de computer niet nodig. Doordat de cursist het plaatje ziet, verandert de opdracht. De leerder hoeft alleen de woorden uit de zin te vergelijken met wat hij op het plaatje ziet.

Bij veel oefeningen hoeft de vraag niet gelezen of gehoord te worden, omdat er een plaatje in beeld verschijnt. Bij een oefening als 'Wat hoort bij elkaar' verschijnt er bijvoorbeeld een afbeelding van een vliegtuig. De vraag luidt: 'Wat hoort bij elkaar?' Het aangeboden woord is 'de piloot.' Daarbij worden een aantal alternatieven gegeven. De cursisten

moeten bij 'de piloot' het woord 'het vliegtuig' selecteren. Door van de alternatieven het woord te kiezen dat beschrijft wat er op het plaatje te zien is, kan de cursist zonder de vraag te lezen en te horen een correct antwoord geven. Aangezien het plaatje steeds het eerst op het scherm verschijnt, kan een cursist die snel verder wil, het antwoord ook al geven voordat de vraag uitgesproken is. De cursisten hoeven dus niet al lezend of luisterend de betekenis van een woord op te roepen, hun woordkennis te activeren en een woord te selecteren dat een bepaalde betekenisrelatie met het aangeboden woord heeft. Het programma oefent dus niet het 'kennen' van een woord op de wijze die door de auteur van *Spreken is zilver* wordt aanbevolen.

Het docentenprogramma

Bij het verlaten van het programma krijgt de leerder feedback in de vorm van een overzicht van de resultaten. Het totaal aantal beantwoorde opdrachten wordt aangegeven, gevolgd door het aantal goede antwoorden. Dit wordt omgerekend naar een percentage. Het aantal goede antwoorden is meestal hetzelfde als het aantal gemaakte opdrachten, omdat de leerder pas verder kan als het goede antwoord is gegeven. Het aantal is iets lager als een cursist een of meerdere keren met een oefening stopt, terwijl hij een opdracht nog niet correct had beantwoord.

Het lijkt me dat cursisten het vreemd vinden dat ze (bijna) altijd een hoog aantal goede antwoorden hebben of ze nu veel fouten hebben gemaakt voordat ze het goede antwoord vonden of niet. Docenten geven aan, dat cursisten het prettig vinden steeds een hoog percentage goede antwoorden te hebben. De hoge score heeft ook nadelen. Aan het eind van een les wordt niet per definitie een juiste afspiegeling van de prestaties van de leerder gegeven en daardoor wordt er geen mogelijkheid tot zelfbeoordeling geboden. Docenten zorgen er op een andere manier voor dat cursisten zich realiseren dat bepaalde oefeningen nog moeilijkheden geven. Bijvoorbeeld door een uitdraai te maken van het docentenprogramma en die met cursisten te bespreken. Op zo'n uitdraai is van iedere oefening die de cursist gedaan heeft, te zien

hoeveel pogingen nodig waren om het goede antwoord te vinden. De docent en de cursist maken samen een foutenanalyse, waarna de oefeningen waarin veel fouten werden gemaakt nog eens worden gedaan. Bovendien ontstaat een beeld van de vorderingen van leerders als de uitdraaien per cursist in een dossier worden opgeslagen.

Conclusie

De CD-ROM *Spreken is zilver. Verwerkings-oefeningen A* is een vrij nieuw medium om leerders te ondersteunen bij het leren van het Nederlands. De manier waarop in sommige oefeningen met plaatjes wordt gewerkt, maakt dat het oefenprogramma niet steeds overeenstemt met de visie op taalleren die aan *Spreken is zilver* ten grondslag ligt. Het is bijvoorbeeld vreemd dat een programma dat het leren van synoniemen als één van de uitgangspunten heeft, soms synoniemen in een bepaalde context niet herkent en niet beide goedkeurt. Als een cursist bijvoorbeeld het tegenovergestelde moet geven van 'zet neer' in de zin 'de liftjongen zet de bagage neer', moet dat zijn 'pakt op'. Kiest de cursist voor 'tilt op', dan telt de computer dat fout.

Inhoudelijk komt het oefenprogramma overeen met het cursistenboek. Docenten ervaren dat niet als een nadeel, want door de andere manier van oefenen zijn de oefeningen anders. Ze hebben niet de indruk dat cursisten vinden dat ze meer van hetzelfde doen, maar inhoudelijk wordt niets nieuws geboden. Voor het leren kennen van de woorden zoals *Spreken is zilver* beoogt - leerders kennen woorden als ze ze spontaan oproepen en gebruiken in een (pregnante) context - is het nodig om in het oefenprogramma andere contexten in nieuwe oefeningen te bieden. De CD-ROM *Spreken is zilver ... verwerkingsoefeningen A* draagt er in deze vorm niet toe bij dat de woordkennis overdraagbaar wordt naar nieuwe situaties en andere contexten. Het blijft bij het herhalen en leren maken van de oefeningen uit het cursistenboek.

Het computerprogramma voegt inhoudelijk geen waarde toe aan de lessen met *Spreken is zilver*. Uit praktijkervaringen komen wel twee positieve punten naar voren. Ten eerste verbetert de spelling van cursisten. Spelling behoort

echter niet tot de uitgangspunten van de methode. Ten tweede voegen cursisten zelf een functie toe aan de woordenlijsten door ze te gebruiken als controlemiddel bij de herhaling van woorden. Docenten geven aan, dat het oefenprogramma tegemoet komt aan een grote behoefte aan afwisseling in de lessen, doordat cursisten er zelf mee aan het werk kunnen. Aan dit zelfstandig werken wordt echter onvoldoende richting gegeven om cursisten te laten leren leren. Het is dan de vraag of dit soort afwisseling waarde toevoegt aan de lessen met *Spreken is zilver*.

Noten en literatuur

- 1 Er zijn twee versies van de CD-ROM. Er bestaat een programma met geluid en een variant zonder geluid. Met de eerste kan slechts op één computer tegelijk worden gewerkt. Om beide CD-ROM's te kunnen gebruiken is een 386/486 computer met CD-ROM-drive double speed nodig, die daarbij beschikt over 590 KB conventioneel geheugen, VGA, een 3,5" 1.44 Mb-diskdrive, een harde schijf 2Mb vrij en een muis. Voor de variant met geluid komt daar een Soundblaster-geluidskaart, een hoofdtelefoon en microfoon bij. De CD-ROM zonder geluid kost \pm f1200,-, de CD-ROM met geluid kost \pm f295,-.
- 2 Met dank aan mevrouw Van Til van het Albada College in Rotterdam, mevrouw Mulder en mevrouw Kroon van het Jan van Skoral College in Alkmaar.
- 3 Dit onderdeel van de CD-ROM blijkt niet op alle computers goed te werken. Docenten vonden de geluidskwaliteit van de opname erg slecht. Bij één docent kwam er geen geluid uit de computer als men de eigen opname wilde beluisteren.

'Handleiding' bij het interactieve oefenprogramma *Spreken is zilver... Verwerkingsoefeningen A*. Apeldoorn, De Kangoeroe, 1996.

Van der Ree, S.C., *Spreken is zilver, basisteksten en docentenhandleiding bij Verwerkingsoefeningen A*. Apeldoorn, De Kangoeroe, 1994.

Van der Ree, S.C., *Spreken is zilver, verwerkings-oefeningen A*. Apeldoorn, De Kangoeroe, 1994.